

MIŠKO TEMA

Meniškausias S. Daukanto veikalų epizodais visai pagrįstai laikomi miško aprašymai, tačiau mažokai kreipiama dėmesio į tos temos literatūrinę tradiciją.

Apskritai miškas yra labai bendros literatūrinės sodo, parko, miško temos variantas. Prie miško autorius nuolatos grįžta istorijos veikaluose, šiai temai skirtos ir trys knygelės ūkininkams.

Šiandieniniam skaitytojui grožėjimasis lietuviškomis giriomis atrodo visai natūralus, įprastas dalykas. Tačiau daukantiškas girių išaukštinimas bendrais bruožais atitiko tuometinę – romantiškąją – pažiūrą į aplinkinę gamtą. Be to, ir senųjų girių paralelė su senovės lietuvių charakteriu, gyvensena turi tradiciją.

D. Lichačiovo monografijoje *Sodų poetika* pažymima, kad viduramžiais laukinės gamtos pasaulis laikytas šventu – ten pasitraukdavo žmonės (atsiskyrėliai, vienuoliai) kaip į nuodėmės nepalietą aplinką. O naujųjų laikų tipiška galvosena tokia: gamta yra tvarka, ir tvarkos bei kultūros atstovui – žmogui pridera ją patobulinti, sutvarkyti.

Parkų planavimo istorijoje artimiausi natūraliajai gamtai buvo vadinamieji peizažiniai, arba angliškieji, parkai. Šis parkų tipas, kaip ir atsigręžimas į laukinę gamtą, ypač vertintas romantizmo epochoje. Jau XVIII a. pradžioje jie ima konfrontuoti su vadinamaisiais reguliariaisiais parkais (t. y. su tokiais sodais ir parkais, kur gamtą tvarko žmogaus protas; šio stiliaus kulminacija – simetriškieji Versalio ir kiti prancūzų parkai).

Laisvai augantis peizažiniame parke medis buvo akivaizdus laisvo individo simbolis, tuo tarpu griežtos kompozicijos reguliarieji parkai pamažu tampa tironijos atitikmeniu. XVIII a. pradžioje anglų poetas A. Popas tvirtina, kad „narsieji britai niekina svetimšalių (turimi galvoje prancūzai) papročius ir savo sodus išvaduoja iš tironijos, priespaudos, autokratijos“. Dž. Tompsonas poemoje *Laisvė* peikia reguliariuosius sodus ir tapatina prancūzų tironišką valstybę su Liudviko XIV laikų sodais.

S. Daukanto veikaluose nuolatos grįžtama prie miško, sodo temos. Minimoms šventoms girios, šventi „ąžuolų gojai“, kuriuos galėję kirsti tik vaidilos, kalbama apie senovės lietuvių sueigas po plačiašakiais ąžuolais, apie simbolišką šventųjų girių kirtimą prasidėjus krikštui; pagaliau *Būde* istorikas aprašo lietuvių valstiečio ūkio planą, kiemo apželdinimą.

S. Daukantas pabrėžia miškų naudą, o miškų kirtimas – bene vienintelis nusižengimas, už kurį jis negailestingai išbara tautiečius. Jis rašo ir apie grožėjimąsi mišku, paliečia nuolat svarstomą sodo, parko problemą – ar jie kuriami dėl naudos, ar vien dėl grožio (viduramžiais nauda ir grožis buvo artimiau susiję, o romantikai akcentavo grožį). S. Daukantas tarsi derina abu polius – nors apie naudą kur kas plačiau kalbama, bet vertinamas ir gamtos grožis:

Bet ir tą (t. y. naudą – S. Ž.) atmetus, kas gali būti meilingesniu žmogui, kaipo ilsėtis po tuo ąžuolu, liepa ar klevu, po kuriuo jo bočius prabočius taip pat nuvargęs ilsėjo; arba vaikščioti tankmėj tarp liemeningų eglynų, pušų ir vinkšnų, kurios pačiam kitą kartą tyruose neprietelius gaudinant, grakščią jo žmoną su kūdikėliais nuo viso pikto saugojo.¹

Jau ankstyviausiose žiniuose apie Lietuvą nuolatos iškyla girių, šventų miškų motyvas (plg. XIV a. kryžiuočių žvalgų darytus Lietuvos kelių aprašymus), minimas šventųjų giraičių kirtimas platinant krikštą. Senieji Lietuvos miškai metaforiškai reiškė tuometinės valstybės galingumą, ten gyvenančių žmonių

¹ Simonas Daukantas, *Raštai*, t. 1, 1976, p. 86–87.

narsą, stiprybę. Štai M. Husoviano *Giesmėje apie stumbrą* (1523) rašoma:

Nors ši tauta ir labai turtinga visokių gėrybių,
Bet ji už viską labiau vertina savo girias.

Medžiai auga vešliai ir niekad mes nesame matę
Vietoj kurioj nors kitoj tokio didumo kaip čia.

Autorius vardija miškų teikiamą naudą ir ypač pabrėžia giriose gyvenančių žmonių užsigrūdinimą, ilgaamžiškumą, stiprumą, dvasios tvirtybę. Visa tai priešinama civilizotos aplinkos išglebimui:

Jei kas nors įsigeis malonumo medžioklėj patirti
Ir savo kūną norės girios užgrūdinti vargu,
Ar kas didžiuliuos miškuos panorės sveikai laiką praleisti,
Kad nekamuotų jausmų nuobodulys įkyrus <...>.

Reikia pabrėžti, kad tai XVI a. pradžia ir kad kvietimą sveikai gyventi miškuose reikėtų sieti ne su Ž. Ž. Ruso, o, matyt, su minėtąja viduramžiška tradicija. Tad daukantiškoji pagarba miškui, Lietuvos tapatinimas su miškais yra senos literatūrinės tradicijos tęsa.

Miškas figūravo ir kitų XIX a. lietuvių poetų kūryboje. Amžiaus pradžioje rašęs A. Klementas idilėse remiasi iš antikos ateinančia pastoraline tradicija. Jo lietuviškuose miškeliuose šmėkščioja antikinės nimfos, kiti šiai temai privalomi klasicizmo atributai.

Beje, A. Klemento eilėraščiuose randame anuomet turbūt populiarią motyvą apie šviesą užstojančių medžių šakas: „Tankiais medžiais miškas prikamšytas / Per cielą dieną ūksmynę daro...“ Šis motyvas aptinkamas ir S. Daukanto raštuose, ir A. Baranausko *Anykščių šilelyje*. Tik skaidriuose, žaidybinio pobūdžio „piemenavimo“ vaizdeliuose A. Klementui pakanka kalbėti apie viliojančią medžių ūksmę, tuo tarpu S. Daukanto raštuose šis motyvas pateikiamas daug ekspresyviau, juo pabrėžiamas senųjų girių gūdumas, grėsmingumas: „Toliau liepynai, uosynai rodės, kurių kuplios galūnės, pindamos su šakomis skroblių, klevų, kita su kita, vasarvidy, tai yra saulei ant galvos žibančiai, amžiną naktį darė, ir kame ne kame tiktai tose tamsybėse saulės spindulėlis spygsojo.“² Palyginimui pridurtinas A. Baranausko motyvas: „Tankus iš viršaus stogas viršūnėm suausta <...>.“ Tačiau apie tamsą A. Baranauskas visai nekalba. Ir neatsitiktinai – jo šilelis pabrėžtinai šviesus, kelis kartus netgi vadinamas „baltu mišku“. *Anykščių šilelio* peizažas skaidrus, tyras, kupinas šviesos, netgi rašant apie tankumyną nesiekiami išryškinti suvirtusių, trūnyjančių medžių, kurie S. Daukantui primena praeities galybę, pilių griuvėsius. A. Baranauskas rašo:

Už pusvarsčio nesmato – toksai tankumynas!
Nors nei laužais, nei šiekštom neužgriuvęs, grynas;
Nei šakelės nudžiūvę, neužpynę vietos,
Pušys aukštos ir lygios, tartum nugenėtos.

A. Baranauskas siekia pabrėžti praeities šilelio gyvybingumą – medžiai nuolatos buvę lapuoti: „Rausvasai žiemos lapas sulaukdavo žalio.“ Apie tamsumą užsimenama, kai kalbama apie tų dienų iškirstą šilelį.

Bet ir S. Daukantas nepiešė lietuvių gyvenamosios aplinkos vien niūriomis spalvomis, jis, kaip jau ne kartą minėta, laikosi intensyvaus kontrasto principo – po cituoto sakinio apie amžiną naktį tęsiama: „Eidamas tenai keleivis pasiilgo, iki puikuotas lankas, išvingurtas upeles išvydo ir anose gražias

² *Ten pat*, p. 97.

lietuvaite, žemaites it rožes (lelijas), begrėbiančias snieginuose nuometuose, baltuose marškiniuose, it gulbes svyruojančias.³ Taigi tamsa tuoj pat gretinama su akinančiu baltumu – ir tai poetinis senovės lietuvių būdo, jo gyvensenos įvardijimas, pagrįstas skirtingų, netgi priešingų bruožų suderinimu; lietuvis ir narsus, ir švelnus, gyvena laukinėje aplinkoje, bet puoselėja aukštą kultūrą rodančius dorovingus papročius.

Beje, matyt, daukantišką tamsaus miško motyvą randame Maironio kūryboje: „Girios tamsios, jūs galingos, / Kur išnykote plačiausios?“ arba: „Kur lygūs laukai, snaudžia tamsūs miškai...“

Anykščių šilelis lyriškesnis, jausmingesnis, daugiau čia ir ašarų: „Dažnai miške lietuvis, ko verkia, nežino.“ Tuo tarpu S. Daukantas aukština sielos tvirtybę, grūdinimąsi, ir jeigu jo veikaluose verkiama, tai žinant dėl ko. Tiesa, verksmai čia kiek retoriški, pavyzdžiui, ašaros byra ir pačiam istorijos negandų pasakotojui. A. Baranausko jausmingumas rodo tarsi aukštesnę poetinio jausmo kultūrą, o S. Daukanto pasakojimas archajiškesnis.

S. Daukanto veikaluose miškų aprašymai įkomponuoti į bendrą istorinių įvykių dėstymą. Dramatiška Lietuvos praeitis formavo emocinę atmosferą, kurios fone suvokiami ir ankstesnės gamtos didybės vaizdai. Miškų aprašymai – savotiškas pagrindinės istorinių įvykių komentavimo nuostatos išreiškimas meniniais vaizdais. Jie yra tarpinė grandis, jungianti faktinę medžiagą su tiesiogiai išsakomomis istorijos pasakotojo reakcijomis, šūksniais, apgailestavimais. Šia prasme miško išaukštinimas atrodo visai natūralus, logiškas, nes meninis vaizdas yra ir simboliškas, ir pagrįstas istorijos faktais – Lietuva iš tiesų buvo apaugusi giriomis.

Čia galima tik pridurti, kad A. Baranauskui, Maironiui miško ir Lietuvos sutapatinimas buvo poetizmas, jie šitos tapatybės nebeįrodinėjo. Tuo tarpu S. Daukantas pagrindžia, argumentuoja šią paralelę. *Būde* ta tema itin išplėtotą, tapusi svarbia lietuvių charakterizavimo priemone.

Anykščių šilelyje kalbama apie miško naudą, bet pagrindinis akcentas vis dėlto – dvasinis žmogaus ir gamtos ryšys: nykstant miškams, lietuvių dvasia skursta (S. Daukantas greičiau kalbėtų apie papročių nykimą, doros silpnėjimą):

<...> Mat lietuvių dūšios,
Senais miškais penėtos, viduj miško trąšios;
Plikuos plotuos, be miško, lyg tartum apkursta,
Tartum džiūsta nuo saulės ir palengvėl skursta.

Čia ir vėl grįžtama prie miško naudos ir grožio priešpriešos. Visai kaip S. Daukanto veikale branginamas, pasak istoriko, „gojus“ prie kiekvienos sodybos, A. Baranausko poemoje *Anykščių šilas* irgi puoselėjamas, o ūkiui reikalinga mediena pasitiekama iš tolimesnių vietų:

Džiaugės Anykščiai, džiaugės, į šilą žiūrėjo,
Svetimuos miškuos malkų pirkčių važinėjo.

Čia reikia pabrėžti įdomų S. Daukanto minties posūkį: grožėtis mišku gali tik laisvas žmogus, vadinasi, nykstant laisvei grožėjimąsi keičia naudos siekimas. Šia prasme autorius – laisvos dvasios žmogus, gebantis gėrėtis ir kviečiantis atsodinti iškirstas girias:

Kas išguldys ant galo tuos mėgus, tą džiaugsmą, kuriuos junta *žmogus liuosas* (mano išryškinta – S. Ž.), išvydęs staigiai žalią lanką arba įšleitę, apaugusią, it vainiku appintą, liepomis, vinkšnomis, skroblais, kurie, slėpdami tą darželį savo plačiomis šakomis, patys kukštais į padebesius remias!⁴

³ *Ten pat*, p. 97.

⁴ *Ten pat*, p. 87.

Aišku, šiandien šypseną gali sukelti istoriko tikėjimas, kad atkūrus senosios Lietuvos girias, užveisus sodus, tauta prisikels iš amžių miego. Iš pirmo žvilgsnio tai simbolių ir realybės painiojimas. Betgi toks istoriko projektas kaip tik rodo, kad jo veikalų simboliai, alegorijos nėra iš piršto laužiamos. Knygelės apie miškų, sodų, atskirų naudingų augalų auginimą turi padėti gerinti ekonominę valstiečio padėtį, o tada susidarytų sąlygos morališkai tobulėti, puoselėti garbingos praeities papročius ir netgi ugdyti grožio pajautimą. Visa tai atitinka ne vien mokslinę jo veiklos programą, kuri aiškiai suformuluota *Būdo* pratarmėje; autorius aprašo „būdą, dabą, tikybę <...>, idant ilgainiui nepragaištų tie brangūs bočių prabočių palaikai, kurie tarp mūsų dar iki šiai dienai užsitvėrė, minėdamas užvis didžiau ant to, jog šventi vyrai ir svieta išminčiai liepia sekti įpėdin savo bočių būdą ir aplamai jo nekleisti“⁵.

Sodo ir miško tema S. Daukanto raštuose svarstyta dar ir kitu aspektu. *Būde* aprašomas tradicinis lietuviškos sodybos apželdinimas. Čia jau visai priartėjame prie „sodų poetikos“. Aplink ūkininko namus medžiai sodinami tokia tvarka:

Aplinkui klėčių, trobos ir kitų trobesių augo slyvynai, vyšnynai, kuriuose bičių auliai jau po medžiais, jau po pastogėmis buvo išguldyti. <...> Kas dar didžiau, visi trobesiai buvo medžiais, beje, klevais, liepomis, uosiais, beržais, gluosniais apdiegti, nuo šimto metų augančiais, jau dėl ūksmės, jau dėl paglemžimo nuo ugnies kiekvieno trobesio; nes (t. y. – bet) tarp tų visų medžių visų dideliuotu buvo ąžuolas kiemo vidury ar sodne, šimtais metų savo amžių skaitęs, po kuriuo senovėj kalnėnai ir žemaičiai meldės <...>.⁶

Taigi sodybos, pasak S. Daukanto, buvo apšodintos pagal šventųjų girių pavyzdį – su ąžuolu viduryje. Pasakotojo žvilgsnis krypsta tolyn nuo namų:

Šalip kiemo už dirvų buvo lieknas, taip vadinama medė nuo žodžio likti, kursai buvo laikomas ir auginamas bei už šventą turimas, kuriame visokių medžių veislė auginama buvo, idant kokioj noris noty gaspadorius galėtų visokios medžiagos padarynei sau gauti ir nuo svetimojo nereikalautų; trumpai sakant, juo toliau už kiemo, juo didžiau visose pusėse traškančios girios niūksojo <...>.⁷

Vadinasi, kuo arčiau namų, tuo labiau gamta sukultūrinta, tuo labiau ji siejama su dvasine, o ne praktine nauda. Šitai patvirtina ir tolimesnis sodybos aprašymas. Kiemas aptvertas, o jame

<...> po alkieriaus ir trobos langais pagal vieną ir antrą sieną buvo į ketvirtainį užtvėta žemesniais dailiais žiogreliais, ant kurių puikios, beje, nasturcijos ar kitos palaipinės žolės, žydėdamos smaigstės. Vidury tos rūmės it po pat langais trobos ir alkieriaus buvo ketvirtainiška lova, žemių išpurentų per uolektį storai pripilta ir velėnomis žaliomis arba rentiniu per vieną ar du rąstu apriesta, idant tenai žemės nesiskleistų. Tenai augo sudiegtos taip garbingos mergaičių rūtos ir lelijos, nuo neatmenamų amžių iki šiai dienai jų dainose taip didžiai garbinamos; nesgi, noris nuilsusi, grėbėja, audėja, verpėja ar ravėja ėjo tenai džiaugtis savo godos žolele, it kaip būt nenuvargusi esanti, tuojau linksma, dainuodama savo rūtas laistė ir ravėjo, noris mėnesienoj. Nesgi ten jos turtai, grazybė ir goda augo, beje, rūtų vainikėlis klestėjo, kurio kitą kartą kalnėnė ir žemaitė nebūt keitusi ne vien į aukso rūmus, bet ir į turtus viso pasaulio <...>.⁸

Tad rūtų darželis nuo miškų ir kitos laukinės gamtos atskirtas net trimis atitvaromis. Tai labiausiai sukultūrinta sodybos vieta, tarsi kiek pakylėta virš žemės; apie dvasinę jos reikšmę, simboliškumą čia aiškiai pasakyta. Tad aiškėja naujas kontrastas, kuriuo apibūdinamas lietuviškas charakteris: grėsmingas miškas ugdė ir kartu simbolizavo vyrišką jėgą, narsumą, ištvermę, o išpuoselėtas kiemas ir rūtų darželis reiškė moterišką švelnumą, ištikimybę, susilaikymą, t. y. aukštos dorovinės kultūros bruožus. Taigi

⁵ *Ten pat*, p. 409.

⁶ *Ten pat*, p. 440.

⁷ *Ten pat*, p. 440.

⁸ *Ten pat*, p. 439.

sodybos, kaip ir anksčiau minėtas miško aprašymas, apima gamtos ir kultūros pradus, ir šitaip S. Daukantas dar kartą netiesiogiai formuluoja nacionalinius lietuvių bruožus.

Kiemo, darželio tvarkymas tam tikrais principais (ąžuolas viduryje „gojaus“, rūtos palei langus ir t. t.) irgi laikytinas šiokiu tokiu gamtos tvarkymu, „pagerinimu“, tuo tarpu tolstant nuo kiemo, girios tankmėje istorikas aptinka jau visai romantiško stiliaus grožį.

Čia norisi pabrėžti, kad S. Daukantas mišką išaukštino tokiu metu, kai pagarba laukinei gamtai, egzotiškiems girių tankumynams tapo populiaru literatūroje. Filosofinės, istoriografinės, estetinės idėjos skatina žmogų iš šalies pažvelgti į savo gyvenimą, įvertinti jį, imti gerbti kartais tai, kas anksčiau likdavo nepastebėta. S. Daukanto tėvas gal iš tiesų pyko ant žemaičių, be atodairos kertančių girias, bet girių saugojimas buvo jo tarnyba, o sūnus tai įprasmino, paaiškino, kada ir kodėl jos pradėtos kirsti. Ir aiškinti jis galėjo pradėti tik tuomet, kai atsirado tokio paaiškinimo poreikis, kai laukinė giria pradėta laikyti nebe chaosu, laukiančiu pasaulį tvarkančios žmogaus rankos ir kai į tose giriose gyvenančius žmones pradėta žiūrėti ne vien kaip į barbarus – imta pripažinti tokio gyvenimo prasmę ir vertę. Iš miškų į miestą atėjęs eigulis sūnus sugeria tuometinę intelektualią kultūrą, kitaip sakant, prisiliečia prie civilizacijos problemų, bet neatmeta ir iš namų atsinešto patyrimo. Jo aprašymuose miško vaizdai autentiški, ne iš knygų nusižiūrėti – atvirkščiai, atrodo, autorius suliteratūrina savo išgyvenimus, sulieja juos su senąja literatūros tradicija. O tai, kad apie mišką jis iš tiesų dažnokai galvojo, kad tai jam itin artima tema, rodo ir neseniai rasti jo juodraščiai su piešiniais. Nejučia imi įsivaizduoti tą susimąstymo akimirką, kai, atitrūkus nuo darbo, istoriko plunksna piešia dailią miniatiūrinę lietuvišką giraitę. Ir mąstė jis tuomet gal ne apie miškus, o šiaip apie ką nors šviesaus, giedro, malonaus, ir tai išreikšti galėjo tik miško simbolis.

[...]

Svarbesnės S. Daukanto gyvenimo ir darbų datos

Gimė 1793 m. spalio 28 d. Kalviuose (dabar Skuodo r.).

1808 m. – pirmosios žinios apie S. Daukanto mokymąsi Kretingos mokykloje.

1814 m. rudenį iškeliauja tęsti mokslo į Vilnių.

1816 m. vasaros pradžioje baigia Vilniaus gimnaziją ir rudenį įstoja į Vilniaus universiteto literatūros ir laisvųjų menų fakultetą.

1818 m. rudenį pereina į moralinių ir politinių mokslų fakultetą.

1821 m. gauna abiejų teisių (romėnų bei kitų kraštų ir kanonų teisės) kandidato diplomą.

1822 m. baigia rašyti pirmąją Lietuvos istorijos redakciją – *Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių* (išspausdinta 1929 m.).

1824 m. išverčia pluoštą Fedro pasakėčių (išspausdinta 1846 m.).

1825 m. gauna magistro laipsnio diplomą.

Nuo 1826 m. dirba Rygos generalgubernatoriaus kanceliarijoje.

1834 m. aplanko Žemaitiją ir vyksta į Peterburgą.

1834–1835 m. – aktyvaus tautosakos rinkimo laikotarpis. Apie 1835 m. sudaro pasakų rinkinį *Pasakos masių*, kuriame pridėta dainuojamosios tautosakos, mįslių, patarlių ir priežodžių (jo rankraštiniam palikime išsaugota apie 650 liaudies dainų, daug autorinės poezijos, 92 pasakojamosios tautosakos kūriniai, apie 1250 patarlių ir priežodžių, 88 mįslės). 1983–1984 m. paskelbti du tomai *Žemaičių tautosakos*.

1837 m. išleido *Prasmą lotynų kalbos* (lotynų kalbos vadovėlį lietuviams).

Iki 1838 m. parašė svarbiausią savo istorijos veikalą – *Istoriją žemaitišką* (išspausdinta JAV, du tomai 1893–1897 m.).

1839 m. išspausdinta *Epitome Historiae Sacrae* (šventosios istorijos vadovėlis lotynų kalba). Šiame leidinyje pridėjo lietuviškas antraštes ir lotynų–lietuvių kalbų žodyną. (Tai lotyniška chrestomatija mokyklai.)

1842 m. išleidžiama *Abėcėlė lietuvių, kalnėnų ir žemaičių kalbos su katekizmu...*; lietuvių kalbos gryninimo tikslu parengia rankraštį *Maldos prie Dievo...*

1845 m. išleidžiamas *Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių*.

1846 m. publikuotos *Dainės žemaičių*, jų priede pateiktas pluoštas patarlių.

1846 m. išleistas pedagoginiams reikalams skirtas K. Nepoto knygos *Gyvatos didžiųjų karvaidų senovės vertimas*.

1846 m. išleidžiamos jau anksčiau išverstos *Pasakos Fedro*; kartu su šia knyga cenzūros komitetas gavo kitą pedagoginio pobūdžio S. Daukanto rankraštį – J. H. Kampės *Rubinaičio Peliūzės gyvenimas* vertimą, kuris tuomet liko nepublikuotas (išspausdintas 1984 m.).

1847–1849 m. išleistos verstos ūkiškų patarimų knygelės: *Pamokymas apie auginimą taboko; Parodymas, kaip apynius auginti* (čia dar pridėta apie 390 patarlių); *Bičių knygelė; Pamokslas apie sodnus, arba daigynus vaisingų medžių; Pamokymas, kaip rinkti medines sėklas; Ugnies knygelė*.

1850 m. data pažymėta paskutinė S. Daukanto Lietuvos istorijos redakcija *Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje*; atskiros dalys publikuotos XIX a. pabaigoje, visas veikalas išspausdintas 1976 m.

1850 m. išvyksta į Žemaitiją ir jau nebegrįžta į Peterburgą.

1854 m. išspausdinta versta ūkiškų patarimų knygelė *Sėjamosios pašaro žolės*. Tais pačiais metais dar išvertė *Pamokslą, kaip girias kirsti, sėti ir diegti dėl alvienu ūkininko*, o 1857 m. – *Gaspadorius (apie žemdirbystę, gyvulininkystę ir sodininkystę)*, bet jų išleisti nepavyko.

Be to, dar studijuodamas Vilniaus universitete S. Daukantas pradėjo rengti lenkų–lietuvių kalbų žodyną, darbas su pertraukomis buvo tęsiamas, matyt, ir Peterburge, ir grįžus į Žemaitiją (žodynas nebaigtas, jame 56 567 lenkiški žodžiai ir 37 677 lietuviški jų atitikmenys).

1855 m. caro valdžia susidomi *Būdu* ir jo autoriumi.

1855 m. S. Daukantas atvyksta į Svirlaukį, pas P. Smuglevičių.

Apie 1859 m. grįžta į Žemaitiją.

Miršta 1864 m. gruodžio 6 d. (lapkričio 24 d.) Papilėje (dabar Akmenės r.).